

наші відносини зі світом, керуватися національними інтересами, не піддаватися тиску і не йти на поступки в надії, що наші конкуренти по СОТ поступлять так само.

Література

1. Димедет В. Перспективи інтеграції національного бізнесу до світової торговельної системи в умовах політики подвійних стандартів СОТ / В. Димедет // Зовнішня торгівля: право та економіка : науковий журнал. – 2007. – № 4. – С. 12–15.
2. www.epravda.com.ua/publications/2011/03/14/276661/view_hrint/
3. Арефьев А. Перспективывукраинскихвареников на европейскомстоле / А. Арефьев // 2000. Земля. – 2011. – № 20 (176). – С. 3.
4. Супіханов Б.К. Про підвищення конкурентноздатності аграрного виробництва в сучасних умовах / Б.К. Супіханов // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 14–16.
5. Євсєєв О. «Звичайне диво» вітчизняної олійно-жирової галузі / О. Євсєєв // Агропрофі. – 2010. – № 44 (131). – С. 4–5.

Надійшла 06.09.2011

УДК 339.924

І. А. ТРОЯН

Кримський економічний інститут ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», м. Сімферополь

ПРІОРИТЕТИ ТОРГОВЕЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ОЧЕС

Стаття присвячена дослідженню торговельного співробітництва країн-членів ОЧЕС, а саме: проаналізовано внутрішній і зовнішній експорт, імпорт товарів і послуг. Виявлено проблемні аспекти торговельних відносин і торгові пріоритети співробітництва країн.

The article is dedicated to research trade cooperation between countries-members BSEC, as follows: detailed analysis of intra- and extraregional export, import of goods and services is given. The problem-solving aspects of the trade relations and trade priorities cooperation countries were revealed.

Ключові слова: ОЧЕС, субрегіональне торговельне співробітництво, експорт, імпорт.

Постановка проблеми. Регіональні економічні процеси стають важливим фактором розвитку сучасного світового господарства. Регіоналізація здійснюється на різних таксономічних рівнях: внутрішньодержавному, міждержавному і наддержавному, континентальному і міжконтинентальному. Її особливим проявом і паралельним процесом є міждержавна субрегіоналізація, яскравим прикладом якої є співробітництво в рамках Організації Чорноморського економічного співробітництва (далі – ОЧЕС). Одним з важливих індикаторів і результатів успішності регіональної економічної інтеграції є високий рівень розвитку торговельних відносин країн-інтегрантів. Тому доцільним буде дослідити зовнішню і внутрішню субрегіональну торгівлю країн-членів ОЧЕС як інтеграційну основу їх економічного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості розвитку економічного співробітництва країн в рамках ОЧЕС були проаналізовані такими зарубіжними і вітчизняними вченими, як А. Гальчинський, В. Новицький, Е. Сискос, С. Саян, А. Філіпенко, С. Челак. Разом з тим, недостатньо уваги приділяється саме торговельній складовій економічних відносин учасниць ОЧЕС, що вимагає детального дослідження як торгівлі країн в рамках субрегіонального блоку, так і їх зовнішньої субрегіональної торгівлі.

Метою статті є визначення торговельних пріоритетів співробітництва країн в рамках ОЧЕС в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Членами ОЧЕС наразі є 12 країн Східної Європи, Південної Європи і Південно-Західної Азії, що з точки зору географії робить організацію субрегіональною. Більшість вчених відзначає значні потенції розвитку торгівлі в Чорноморському субрегіоні. Стратегічне значення та особливе місце даного субрегіонального проекту співробітництва в системі міжнародних економічних відносин вбачається у тому, що ЧЕС як досить місткий ринок може стати осередком торгівлі між Європою, Близьким Сходом та Азією [1, с. 711]. Чорноморський субрегіон має потужну купівельну спроможність: так, чисельність населення на 2010 р. склала майже 333 млн чол.; для порівняння, населення ЄС – майже 499 млн чол. Субрегіон також виконує комунікаційну функцію між розвинутою Західною Європою і багатонаселеною Азією. Крім того, можливість виходу до Чорного моря 6 країн ОЧЕС створює умови для економіки на транспортних витратах при здійсненні торгівлі.

За рахунок так званого «чорноморського трикутника», що формують три найбільші країни ОЧЕС – Російська Федерація, Туреччина і Україна, на цю організацію приходить майже 4% світової торгівлі, про що свідчить експортна ринкова частка, що є більшим, ніж для країн СНД (3,63%) (табл.1).

До того ж частка внутрішньої регіональної експортної орієнтації країн субрегіону ОЧЕС залишається порівняно високою: 18,2% на 2008 р., хоча й має тенденцію до спаду. Для порівняння, цей

показник для країн ЄС склав 67,2%, МЕРКОСУР – 15,5%, Центральноамериканського спільного ринку – 18,4%, ЛААІ – 16,1%, КАРИКОМ – 14,6%, АТЕС – 11,6%.

Таблиця 1

Динаміка показників субрегіонального торгівельного співробітництва країн-членів ОЧЕС за 2008-2010 рр. [2]

Показники	2008	2009	2010
Експортна ринкова частка, %	4,14	3,75	3,92
Частка внутрішньої регіональної експортної орієнтації, %	18,24	15,82	14,51
Сукупна частка внутрішньої торгівлі, %	18,18	16,50	16,51
Індекс інтенсивності регіональної торгівлі	3,33	3,48	3,44

Індекс інтенсивності регіональної торгівлі для країн ОЧЕС є вищим за 1, отже, між цими країнами є певні регіональні торгові переваги порівняно зі світом, які можуть бути пов'язані з географічною близькістю і, як наслідок, меншими транзакційними витратами, виробничими зв'язками між пострадянськими країнами тощо.

Але аналіз абсолютних показників торгівлі товарами та послугами свідчить про її нестабільність через вплив світової фінансової кризи: досить різке падіння обсягів зовнішнього і внутрішнього експорту і імпорту з 2008 р. по 2009 р. (в 1,5–1,7 рази) і скромне їх підвищення у 2010 р. (в 1,2–1,3 рази). У в 2010 р. вдалося досягти незначного, але позитивного сальдо торговельного балансу (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка показників внутрішньої і зовнішньої торгівлі товарами та послугами країн-членів ОЧЕС за 2008-2010 рр., млрд дол. США [2]

Показники	2008	2009	2010
Сукупний обсяг експорту	815,70	555,94	698,36
Сукупний обсяг імпорту	870,07	580,09	698,17
Зовнішньоторговельний оборот	1685,77	1136,02	1396,53
Сальдо торговельного балансу	-54,37	-24,15	0,19
Внутрішній регіональний експорт	148,81	87,93	101,32
Внутрішній регіональний імпорт	157,64	99,44	129,22
Внутрішній торговельний оборот	306,45	187,37	230,54
Сальдо внутрішнього торговельного балансу	-8,83	-11,51	-27,9

Разом з тим, ситуація з внутрішньою регіональною торгівлею є більш проблемною. Адже зростання торговельного обороту в 2010 р. всередині Чорноморського субрегіону сформовано випереджаючим зростанням внутрішнього регіонального імпорту, про що свідчать і зростаючі обсяги негативного сальдо торговельного балансу в субрегіоні.

Більш детальний покраїновий аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами субрегіону також свідчить про її нерівномірний характер: обсяги торгівлі знижуються до 2009 р., а вже в 2010 р. спостерігається збільшення порівняно з попереднім роком (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка обсягів експорту та імпорту товарами та послугами країн-членів ОЧЕС, млрд дол. США, 2008–2010 рр. [2]

Країна	Експорт			Імпорт		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Азербайджан	32,13	22,85	28,54	10,49	8,99	9,87
Албанія	3,83	3,50	4,18	7,21	6,42	6,58
Болгарія	30,26	23,15	27,56	39,78	26,61	27,82
Вірменія	1,70	1,29	1,69	5,05	3,90	4,45
Греція	76,75	58,18	58,09	107,93	82,11	65,84
Грузія	2,77	2,45	3,03	6,82	5,01	5,90
Молдова	2,44	1,96	2,23	5,35	3,73	4,32
Росія	522,94	345,11	444,5	370,94	255,7	323,62
Румунія	62,19	50,24	57,75	88,92	60,04	66,38
Сербія	15,00	11,84	10,48	25,34	18,22	16,03
Туреччина	167,27	135,8	147,89	203,74	146,57	190,36
Україна	84,85	53,56	68,50	94,85	53,31	68,08
Разом за країнами ОЧЕС	1002,13	709,92	854,42	966,40	670,59	789,23

Структура розподілу зовнішньої торгівлі серед країн-членів ОЧЕС протягом тривалого періоду залишається дуже незбалансованою. До 82% експортних потоків товарів приходиться на територіально великі держави – Російську Федерацію та Туреччину, тоді як інші країни мають дуже незначну частку в сукупному зовнішньому експорті ОЧЕС (для Вірменії, Албанії, Грузії, Молдови менше 1%). Географічний розподіл зовнішніх товарних потоків є слабо диверсифікованим: зокрема у 9 країн експортування продукції приходиться на країни ЄС у обсязі від 48% до 80%. Тільки в Україні та Грузії спостерігається експортна орієнтація не тільки на держави Євросоюзу, але й на Російську Федерацію, Туреччину, Азербайджан.

Імпорт країн також носить асиметричний характер: до 65% сукупного зовнішнього імпорту ОЧЕС формують закупівлі Росії і Туреччини. Для переважної більшості країн-членів ОЧЕС іноземна продукція складається з продукції промисловості, понад 40% якої поставляється з Європейського Союзу. Більш диверсифікований импорт з точки зору його географії мають Вірменія, Азербайджан, Грузія і Україна, які в різних пропорціях орієнтовані на країни ЄС, Російську Федерацію, Туреччину.

Незважаючи на фінансову кризу, майже всі країни ОЧЕС (крім Вірменії) відносяться до групи країн з високим ступенем відкритості національних економік, коли коефіцієнт покриття імпорту експортом становить більше 0,50 (рис.1).

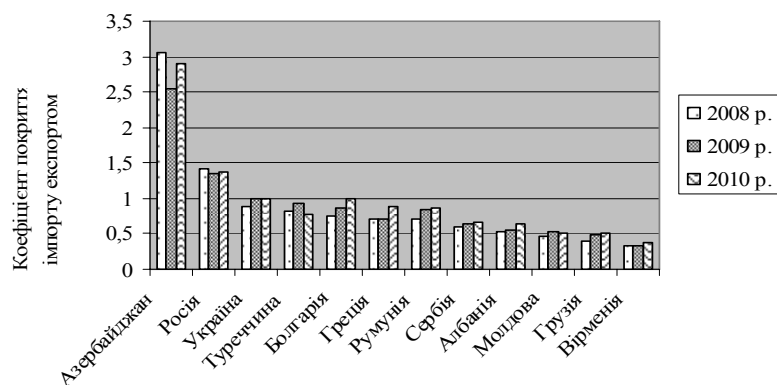

Рис. 1. Динаміка коефіцієнту покриття імпорту експортом країн-членів ОЧЕС за 2008–2010 рр.

Слід, однак, відзначити, що позитивне сальдо зовнішньої торгівлі мають лише Азербайджан, Росія і Україна, для яких цей коефіцієнт складає більше одиниці. З них тільки Росія і Азербайджан товарний експорт перевищує відповідний импорт. В торгівлі послугами позитивне сальдо балансу характерно для більшої кількості країн: Албанія, Болгарія, Грузія, Греція, Сербія, Туреччина, Україна, здебільшого, завдяки транзитному положенню їх національних господарств.

В установчих документах ОЧЕС відзначена необхідність підтримки виробничого співробітництва скоріше як засіб поглиблення торгівлі. Це проявляється в проектно-галузевому підході співпраці, зокрема через діяльність робочих груп, а також розробку взаємовигідних проектів. В контексті інтеграційних процесів розвивати необхідно не тільки зовнішні торгівельні відносини, але й внутрішньорегіональну торгівлю, яка наразі має нерівномірний характер. Майже 60% внутрішньорегіональної торгівлі припадає на товаропотоки між Україною та Росією. Але, для таких країн, як Росія, Грузія, Греція, Румунія, ступінь внутрішньоторговельної інтеграції є порівняно незначним: лише до 15% їх національних обсягів торгівлі припадає на країни ОЧЕС. Натомість відносно значну орієнтацію торгівлі на ринок Чорноморського субрегіону мають Молдова, Вірменія, Болгарія, Україна (більше 33% відповідно) (рис. 2).

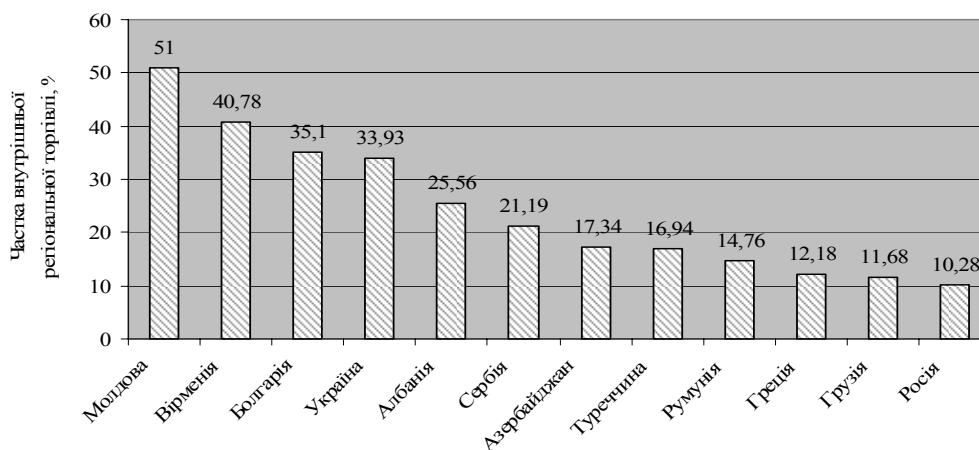

Рис. 2. Частки внутрішньої регіональної торгівлі країн-членів ОЧЕС у 2009 р., %

У більшості країн відсутні явні зовнішньоторговельні пріоритети, отже, і внутрішньорегіональний розподіл торгівлі є нечітким, що створює умови для конкуренції усередині субрегіону. Існує думка, що серед країн-учасниць ЧЕС немає раціонального поділу праці, тобто відсутня необхідна основа розвитку регіонального ринку [3, с. 262]. Фактично, аналіз товарної структури внутрішнього регіонального експорту країн ОЧЕС підтверджує, що чітка спеціалізація торгівлі не спостерігається, що пов'язано з низьким рівнем компліментарності національних господарств (табл. 4).

Таблиця 4

Матриця структури внутрішнього регіонального експорту товарів країн-членів ОЧЕС, 2009 р. [2]

Частка групи експортної продукції країни у внутрішньому регіональному експорті	Група експортної продукції		
	Продукція промисловості	Аграрна продукція (первинні товари)	Паливно-енергетична продукція
50-80%	Албанія, Греція, Молдова, Румунія, Сербія, Туреччина, Україна	Вірменія, Грузія, Молдова	Азербайджан, Росія
25-49%	Болгарія, Грузія	Албанія, Болгарія, Греція, Сербія	-
10-24%	Вірменія, Росія	Азербайджан, Росія, Румунія, Туреччина, Україна	Болгарія, Греція, Румунія, Сербія
менше 9%	Азербайджан	-	Албанія, Вірменія, Грузія, Молдова, Туреччина, Україна

Судячи зі складеної матриці, можна розділити країни ОЧЕС на три групи. Перша група країн (Туреччина, Україна, Греція, Албанія, Румунія) мають відносно чітку орієнтацію експорту промисловості на ринок субрегіону. Але неефективність товарної структури торгівлі доповнюється низькою питомою вагою і обмеженою номенклатурою продукції оброблювальної промисловості. Більша частина ВВП у постсоціалістичних країнах ЧЕС і Туреччини створюється на підприємствах третього (гірничо-металургійний комплекс, хімічна, легка і харчова промисловість) і в меншому ступені четвертого (енергетика, машинобудування) технологічних укладів. Натомість, основу постіндустріальних економік ЄС-15, США, Японії й інших розвинутих країн складають підприємства п'ятого (інформаційно-комунікаційні системи) і шостого (нано- і біотехнології) технологічних укладів [4, с. 66]. Отже, необхідна поступова перебудова виробництва у напрямку інноваційного розвитку економік, що вважається реалістичним не тільки завдяки національним зусиллям, але й спільним діям субрегіональної організації ЧЕС.

Другу групу країн складають Вірменія, Грузія, Молдова, які є головними постачальниками продукції сільськогосподарства. Для Вірменії 75% її внутрішнього регіонального експорту формує первинні сільськогосподарські товари, для Молдови і Грузії цей показник склав 50-51%.

Моноспеціалізація експорту, спостерігається в третій групі країн. Від 53% внутрішнього галузевого експорту Азербайджану до 54% Російської Федерації формує паливно-енергетична продукція. В їх зовнішньому експорті ці показники складають ще більше – 92% і 69% відповідно, що створює залежність цих країн від світових цін на газ і нафтопродукцію.

У внутрішньому регіональному імпорті країн-членів ОЧЕС переважають ті ж мінеральне паливо, нафта, інші енергоносії, більша частина яких використовуються цими країнами для виробництва низько технологічних експортних товарів, що перешкоджає розвитку внутрішнього ринку субрегіону і призводить до моделі «росту, що розоряє» [4, с. 69]. Дійсно, сировинний характер імпорту і відповідна «експортрозширювальна» модель економічного зростання значно звужила асортимент експортних товарів і зробила країни більш залежними від кон'юнктури світового господарства.

Посткризові умови у світі змушують країни все більше звертати увагу на сферу торгівлі послугами, адже тільки оптимальне її співвідношення з виробництвом забезпечить якісні промислові товари та інноваційну модель розвитку економіки. Аналізуючи структуру експорту послуг країн-членів ОЧЕС, слід розділити країни, які переважно надають транспортні послуги (здебільшого транзитні) – це Азербайджан, Греція, Грузія, Молдова, Україна, Румунія, та країни, в експорті яких преважують туристичні послуги – це Албанія, Болгарія, Вірменія, Туреччина. Структура експорту послуг Російської Федерації та Сербії більш диверсифікована, відносно рівномірно об'єднує як транспортні послуги і туристичні послуги, так й інші комерційні послуги.

Отже, аналіз товарної структури експорту і структури надання послуг в рамках ОЧЕС свідчить про необхідність субрегіональної виробничої кооперації, зокрема в металургійній сфері, і узгодженої координації транзитно-транспортних проектів з метою зниження внутрішньогалузевої конкуренції в субрегіоні. Це також має посилити субрегіональну торгівлю між країнами і конкурентні переваги Чорноморського субрегіону.

За історію діяльності організації ЧЕС неодноразово поставало питання щодо створення зони преференційної торгівлі. Так, на зустрічі міністрів закордонних справ у лютому 2008 р. розглядалися можливості створення такої зони як адекватної міри посилення торгівлі. Однак, такий крок вважається реалістичним при дотриманні всіх 12 країн однакових правил її ведення, які визначаються СОТ [5, с. 40]. Наразі Росія, Азербайджан і Сербія ще досі не стали її членами. Безумовно, що вільна торгівля в Чорноморському субрегіоні збільшить обсяги торгівлі, принесе економічні прибутки країнам-членам цієї угоди, сприятиме конвергенції рівнів розвитку національних господарств. В сучасних умовах це має бути угода, що забезпечить такий рух товарів, послуг і факторів виробництва, який би збільшив ефективність і конкуренцію в рамках блоку [6, с. 346].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, торговельне співробітництво між країнами ОЧЕС характеризується проектно-галузевим підходом, низьким рівнем диверсифікації в структурі експорту і імпорту товарів та послуг, що свідчить про незначну компліментарність національних економік країн-членів; зовнішньоторгівельною орієнтацію у напрямку країн Європейського Союзу та помірною внутрішньою регіональною орієнтацію торгівлі поляризованого характеру (майже 60% взаємної торгівлі припадає на товаропотоки між Україною і Росією).

Оптимізація торговельного співробітництва країн-членів ОЧЕС має здійснюватися у напрямках головної сфери – торгівлі, а також поліпшення супутніх векторів – інфраструктурного, фінансового, інноваційного, законодавчого, а також гармонізація механізмів регулювання національної зовнішньоторгівельної політики. Пріоритетами торговельного співробітництва між країнами-членами ОЧЕС має стати поступове створення зони привілейованої торгівлі в рамках субрегіону, перехід до інноваційної моделі виробництва продукції на базі виробничої кооперації. Доцільним є перенесення подальших наукових досліджень у напрямку аналізу супутніх сфер співробітництва: інвестиційного, міграційного, транспортногo, енергетичного тощо.

Література

1. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України / Новицький В.Є. – К. : КНЕУ, 2003. – 948 с.
2. UNCTAD statistics. Exports and imports of merchandise and services [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>
3. Філіпенко А.С. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С. Філіпенко, А.С. Гальчинський. – К. : Либідь, 2002. – 470 с.
4. Сискос Е. Глобальная рецессия и приоритеты реформирования экономик постсоциалистических стран организации черноморского экономического сотрудничества / Е. Сискос // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 65–70.
5. Средиземноморье – Черноморье – Каспий: между Большой Европой и Большим Ближним Востоком / [под ред. Н. П. Шмелева, В. А. Гусейнова, А. А. Язьковой]. – М. : Издательский дом «Граница», 2006. – 216 с.
6. Sayan S. The Effects of the BSEC on Regional Trade Flows / S. Sayan // *Agora Without Frontiers*. – 2005. – Vol. 10 (4). – P. 334–347.

Надійшла 06.09.2011

УДК 334. 72

В. М. ШАВКУН, І. А. СУХАЦЬКА
Хмельницький національний університет

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА І КАПІТАЛУ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У даній статті проаналізовано суть транснаціоналізації виробництва і капіталу в умовах світової глобалізації, розглядаються теорії зарубіжних та вітчизняних авторів відносно транснаціоналізації виробництва і капіталу. Розкрито причини виникнення ТНК та проникнення їх капіталу в економіки приймаючих країн та Україну.

The nature of transnationalization product and capital were analysed in this article. The reasons of origin the transnational company were analysed too.

Ключові слова: інтернаціоналізація, глобалізація, концентрація, транснаціоналізація, експансія, інтеграція, транзакційні витрати, інвестиції, транснаціональні корпорації.

Вступ. Основою сучасної глобалізації світової економіки є транснаціоналізація виробництва і капіталу. Транснаціоналізація – процес переміщення капіталу із країни, де він є у надлишку, в країну з дефіцитом капіталу, але у надлишку є фактори виробництва (праця, земля, корисні копалини), які дана